Monikieliset asiantuntijat suomen kielen käyttäjinä työyhteisössään

Tutkimushanke

Prof. Jyrki Kalliokoski

suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos

Helsingin yliopisto

Hankkeessa tutkitaan akateemisesti koulutettujen taustaltaan monikielisten, asiantuntijatehtävissä toimivien näkemyksiä suomen kielestä, sen normeista ja omasta kielitaidostaan. Tutkimus toteutetaan alkuvaiheessa haastatteluin, joissa kartoitetaan suomen kielen toisena kielenä oppineiden kokemuksia suomen kielen käyttäjinä julkishallinnon työyhteisössä, jonka pääasiallisin työkieli on suomi.

Suomessa on yhä enemmän ihmisiä, joilla on monikielinen tausta. Uusien suomalaisten suomen kielen taitoon pureutuvaa tutkimusta on tehty 1990-luvulta lähtien, mutta toistaiseksi huomiotta on jäänyt akateemisissa ammateissa toimivien suomen kielen taito ja kielenkäyttö. Suomessa vielä melko uutta on mm. se, että taustaltaan monikieliset henkilöt esiintyvät tiedotusvälineissä suomea puhuen oman alansa asiantuntijoina, eivätkä välttämättä maahanmuuttajan roolissa. Ensikielenään suomea puhuvat suomalaiset ovat tottuneet arvioimaan kirjoitettujen tekstien (ja jopa virallisissa yhteyksissä puheen) oikeakielisyyttä ja laatua lähinnä siitä näkökulmasta, miten kirjoittaja seuraa yleiskielen (koulussa opetettuja) normeja. Oletuksena on ollut, että suomenkielisen luettaviksi tulevien viranomais- tai mediatekstien kirjoittaja on niin ikään (yksikielinen) suomenkielinen. Siihen, että joku muu kuin suomenkielinen (tai ruotsinkielinen) suomalainen olisi suomeksi kirjoitettujen asiatekstien kirjoittaja, ei suomalaisessa yhteiskunnassa olla vielä totuttu. Tällaisia tekstejä – ja samalla uudenlaisia "kielivirheitä" – tulevat yhä useammat suomalaiset kuitenkin vastaisuudessa kohtaamaan. Sama tietenkin koskee myös asiantuntijayhteisöjen suullista vuorovaikutusta.

Suomen kielen käyttöä ja äidinkielisyyttä pohdittaessa keskeiseksi kysymykseksi nousee, kenellä on oikeus suomen kieleen, kenen omaisuutta suomen kieli on ja kenellä on oikeus keskustella suomen kielen normeista, oikeasta ja väärästä suomen kielestä ja kuka on asiantuntija näissä asioissa. Olemme tottuneet siihen, että näihin kysymyksiin on olemassa itsestään selvä vastaus. Muuttunut kielitilanne ja yhteiskuntamme monikieliset jäsenet pakottavat kuitenkin arvioimaan asioita uudelta kannalta. Siitä, miten akateemista koulutusta vaativissa asiantuntijatehtävissä toimivat, taustaltaan monikieliset henkilöt itse arvioivat omaa kielenkäyttöään ja kielen normeja ja työssä tarvittavien tekstilajien käytänteiden hallintaa, on toistaiseksi olemassa vain kokemusperäistä tietoa, ei tutkimusta. Tietoa ei myöskään ole siitä, millaisia (kieleen liittyviä) normatiivisia odotuksia muuta kuin suomea ensikielenään puhuvien asiantuntijoiden kirjoittamiin

teksteihin tai heidän työyhteisössä ja sidosryhmien kanssa yhteisissä kokouksissa pitämiinsä puheenvuoroihin mahdollisesti kohdistuu.

Tutkimukseni lähtökohtana on toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa viime vuosikymmeninä käyty keskustelu syntyperäisen puhujan käsitteestä. Erityisen voimakkaasti syntyperäisen puhujan käsite ja syntyperäisyyteen liittyvät normit (ja niiden noudattaminen) on kielentutkimuksessa noussut esiin siinä keskustelussa, joka koskee globaalistumiskehityksen vauhdittamaa englannin käyttöä lingua francana ja erilaisten englannin varianttien asemaa. Käsillä olevan hankkeen keskeisenä teoreettisena taustana on lingvistisessä antropologiassa ja diskursiivisessa sosiolingvistiikassa 2000-luvulla vilkastunut kieli-ideologioiden tutkimus sekä vuorovaikutussosiolingvistiikka). **Tutkimuksessa tarkastellaan suomen toisena tai vieraana kielenä oppineita suomen kielen käyttäjiä toimijoina ja (työ)yhteisön jäseninä, ei kielenoppijoina**. Keskeisenä menetelmänä on haastateltavien omaa työtä, suomen kielen käyttöä, kielellisiä valintoja ja heidän kohtaamiaan kieliasenteita koskevien narratiivien analyysi.

Aineisto kootaan haastattelemalla sellaisia julkishallinnon asiantuntijatehtävissä työskenteleviä akateemisen loppututkinnon suorittaneita henkilöitä, jotka puhuvat ensikielenään jotakin muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia. Tällaisia henkilöitä on työyhteisöä kohti (vielä) yleensä melko vähän. Niinpä haastateltaviksi toivotaan suhteellisen väljät kriteerit täyttävää joukkoa: toisaalta henkilöitä, jotka ovat oppineet suomen aikuisiässä ja jotka ovat suorittaneet yleissivistävän koulutuksen ulkomailla ja joilla on yliopisto-opintoja (tai tutkinto) ulkomailta ja/tai suomalaisesta korkeakoulusta ja toisaalta sellaisia henkilöitä, jotka ovat suorittaneet yleissivistävän koulun (osin tai kokonaan) ja korkeakouluopintonsa Suomessa, mutta joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi. Myöhemmin tarkoitus on haastatella myös esimiehiä ja työtovereita sekä mahdollisuuksien mukaan tutustua työyhteisön kielenkäytön arkeen. Aineistoa on tarkoitus kerätä valtionhallinnosta, pääkaupunkiseudun kuntien hallinnosta ja yliopistoista. Tutkimus toteutetaan kaksivaiheisena ja tavoitteena on saada kokoon kolmenlaista aineistoa:

Alkuvaiheessa (loppuvuosi 2014, alkuvuosi 2015):

1) Monikielisten, akateemisesti koulutettujen työntekijöiden **haastatteluja** heidän kokemuksistaan suomen kielen käyttäjinä.

Myöhemmässä vaiheessa, mikäli 1. vaiheen aineiston keruu onnistuu ja haastateltavat ja heidän työnantajansa ja työyhteisönsä suostuvat (kesä-syksy 2015):

2) **Haastateltavien laatimia tekstejä** (kirjeenvaihtoa, muistioita ja muita hallinnon tekstejä, mahdollisuuksien mukaan) ja **teksteistä** mahdollisesti **saatua palautetta**.

3) Etnografista kenttätyöaineistoa **haastateltavien työskentelyä ja kielenkäyttötilanteita seuraamalla ja tallentamalla** (mahdollisuuksien mukaan, myös videoimalla).

Kaikki aineisto anonymisoidaan. Työpaikkaa ei mainita. Julkaisuissa ja julkisissa esiintymisissä (esitelmät, opetustilanteet ym.) aineiston haastateltaviin ja muihin informantteihin tullaan

viittaamaan ilmauksella "julkishallinnon asiantuntijatehtävissä työskentelevä". Yksittäisen henkilön työpaikkaa tai sen luonnetta (ministeriö/kaupunki jne.) ei spesifioida. **Haastateltavien nimet ja aineistossa esiintyvät henkilönimet ja tarvittaessa myös muut erisnimet** (paikannimet, yrityksen yms. nimet) **muutetaan** ja litteroitavaan aineistoon tehdään tarvittaessa muitakin muutoksia niin, että tutkimus ei vaaranna tutkittavien henkilökohtaista tietosuojaa eikä tuota ongelmia haastatteluissa ja teksteissä käsiteltävien asioiden salassapitovelvollisuuden kannalta. **Tietoja haastateltavien sukupuolesta, iästä tai etnisestä taustasta ei kerätä eikä niitä käytetä aineiston analyysissa eikä julkaisuissa**.

Hankkeen johtaja/tutkija professori Jyrki Kalliokoski on lukuvuoden 2014–2015 tutkimusvapaalla ja kerää pääosan aineistosta itse. Tarpeen vaatiessa hankkeessa työskentelee 1-2 tutkimusavustajaa.

Tutkimustulokset julkaistaan kotimaisissa ja kansainvälisissä kielitieteellisissä julkaisusarjoissa (soveltavan kielentutkimuksen, diskurssianalyysiin, monikielisyyden ja sosiolingvistiikan erikoisjulkaisuissa). Kertyvän aineiston määrästä ja laadusta riippuen sen tehdään myös opinnäytteitä (pro graduja). Tutkimusaineisto säilytetään Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien keskusteluntutkimuksen arkistossa.